

MIKNÂS

Miknâs, Fransızlar'ın Afrika'da başlatıkları sömürgeleştirme faaliyetleri sırasında onların eline geçti (1911). General Moinier'in şehri teslim almasından önce sultan ilân edilen Mevlây ez-Zeyn Fransızlar tarafından hemen esir alındı. Fas Sultanı Mevlây Hâfız'ın 1912 yılı Mart ayında Fransa ile himaye antlaşması imzalamasının ardından bütün ülke gibi Miknâs da resmen işgal edilmiş oldu. Fas bağımsızlığına kavuşunca (1956) Miknâs yeniden canlanmaya başladı. 1982'de Alevî sultanlarından V. Muhammed adına bir üniversite açıldı (Câmiatü Mevlây İsmâil). Şehirde bugün Kraliyet Askerî Akademisi, Teknoloji Yüksek Okulu, Öğretmen Okulu, Bahçivanlık Okulu, Hemşirelik Okulu gibi eğitim kurumları, Fransız ve Alman kültür merkezleri bulunmaktadır.

Şehre surlarındaki tarihi kapılardan dolayı "güzel kapılı pâyitaht merkezi", şehirler arası yolların kesiştiği noktada bulunduğu için "Fas'ın buluşma noktası", Mevlây İsmâil'e yarım asır boyunca başşehirlik yaptığı için "el-Medînetü'l-melekkiye", minarelerin çokluğu sebebiyle "yüz minareli şehir" denildiği gibi özellikle Fransız kültürünün tesirinden dolayı "küçük Paris" ve "Fas'ın Versailles'i" gibi benzetmelere lâyük görülmüştür.

Miknâs'ta nüfusun çoğunluğunu oluşturan Berberiler'in yanı sıra Araplar, Mevlây İdrîs'in Bilâdüssüdan'dan getirttiği Zenciler'in soyundan gelenler ve yahudiler de bulunmaktadır. Kâdiriyye ve Ticâniyye başta olmak üzere Fas'ta bulunan tarikatların Miknâs'ta da birer zâviyesi vardı. XVI. yüzyılda Hasan el-Vezzân şehirde başta zeytin olmak üzere üzüm, incir, kayısı, şeftali ve nar gibi meyvelerin yetiştirildiğini kaydeder.

Günümüzde Miknâs şehri ve çevresinde gıda, deri, tekstil, maden, kimya ve ormancılık sanayii oldukça gelişmiştir. Bugün Fas'ı oluşturan idarî birimlerden birinin merkezi olan Miknâs, XX. yüzyılın başında 20.000 kadar bir nüfusa sahip iken bu sayı 1982'de 300.000'i, 1994'te 400.000'i aşmış, 2004 yılı başlarına ait tahminlere göre de 550.000'i bulmuştur. Miknâs, eski şehir ve Fransız işgalinden sonra 1920 yılında oluşmaya başlayan yeni şehir olarak ikiye ayrılmaktadır. 1996'da Miknâs şehri ve çevresindeki tarihi eserler UNESCO tarafından dünya kültür mirasına kapsamına alınmıştır.

Kıraat, hadis ve fıkıh âlimi İbn Gâzî, Merîni, Sa'dî ve Filâlîler'den bahseden Zeh-

rü'l-bustân fî aḥbâri aḥvâli Mevlânâ Zeydân'ın yazarı tarihçi İbnü'l-Ayyâşî, diwan sahibi şair İbnü'r-Rizâ, evliya ve ulema biyografisine dair *Menḥatü'l-cebbâr ve nüzhetü'l-ebrâr* adlı eserin müellifi Ebû Hâmid el-Arabî b. Muhammed, *el-Ḥarâm ve'z-ziyâretü'l-Kudsü's-şerîf ve't-teberrük bi-ḳabri'l-ḥabîb* adlı eserin müellifi seyyah Ebû Abdullah Muhammed b. Osman ve Faslı devlet adamı, tarihçi ve şair İbn Zeydân el-Hasenî Miknâs'ta yetişen meşhur âlimler arasında zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şerîf el-İdrîsî, *Nüzhetü'l-müşâk*, Beyrut 1409/1989, I, 244-246, 253; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), V, 210; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 288; X, 582; İbn Saîd el-Mağribî, *Kitâbü'l-Bedî'* (trc. E. Fagnan, *Extraits inédits relatifs au Maghreb* içinde), Alger 1924, s. 13; İbn İzâri, *el-Beyânü'l-muğrib*, IV, 22; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-ebşâr* (trc. E. Fagnan, *Extraits inédits relatifs au Maghreb* içinde), s. 76; İbnü'l-Hatîb, *Mi'yârü'l-iḥtîyâr* (nşr. ve trc. M. Kemâl Şebâne), Rabat 1397/1977, s. 78; İbn Haldûn, *Histoire des berbères* (trc. de Slane), Paris 1982, I, 258-272; Himyerî, *er-Ravzü'l-mi'târ*, s. 544; Hasan el-Vezzân, *Vaşfü İfrîkiyye*, s. 214-216; Cenâbi Mustafa Efendi, *el-Bahrü'z-zeḥḥâr ve'l-eylemü't-tayyâr* (trc. E. Fagnan, *Extraits inédits relatifs au Maghreb* içinde), s. 337, 343, 349-351; L. Rinn, *Marabouts et Khouan: Etude sur l'Islam en Algérie*, Alger 1884, s. 303-334; İbn Zeydân, *İḥâfû a'lâmi'n-nâs*, Rabat 1931-33, III-V, tür.yer.; Aziz Samih İter, *Şimali Afrika'da Türkler*, İstanbul 1936, I, 131, 156-157; Abdelouahed ben Talha, *Moulay-Idriss du Zerhoun*, Rabat 1965, s. 9-23; Siddîk İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mağrib*, Beyrut 1404/1984, s. 183-185; Jamil M. Abun-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge 1987, s. 103, 104, 230-233, 307, 374; Jean-Pierre Lozato-Giotart, *Le Maroc*, Paris 1991, s. 21-22; A. Klücks, *Le Maroc* (trc. L.

Romé-Matthey), Paris 1992, s. 21-28; Hüseyin Münis, *Târîḥu'l-Mağrib ve ḥaḍâretüh*, Beyrut 1412/1992, I-III, bk. İndeks; J. Ganiage, *Histoire contemporaine du Maghreb*, Paris 1994, s. 323, 333, 358-359; J. Benoist-Méchin, *Histoire des alaouites: 1268-1971*, Paris 1994, s. 69, 71, 73; Thomas K. Park, *Historical Dictionary of Morocco*, Lanham 1996, s. 147-148; Selîm Zebâl, "Miknâs Medînetü Mevlây İsmâ'îl teḡuḡtu fî nevmîn 'amîḳ", *el-Arabî*, sy. 115, Küveyt 1388/1968, s. 76-98; C. Funck-Brentano, "Miknâs", *EP* (Fr.), VII, 35-40; Muhammed Razzûk, "Filâlîler", *DİA*, XIII, 72; Philip Charles Sadgrove, "İbn Zeydân", a.e., XX, 463-464.

AHMET KAVAS

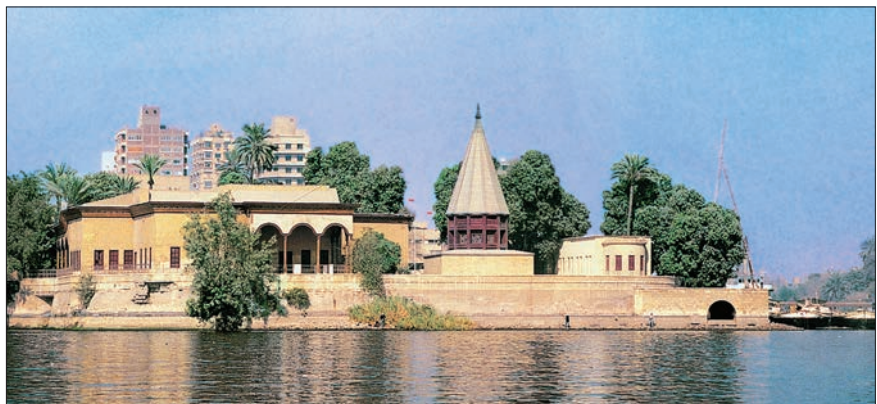
MIKYÂSÜ'n-NİL

(مقياس النيل)

Nil nehri kenarında suyun seviyesini tesbit için yapılmış, içinde ölçüm düzeneği bulunan tesis.

Tarih boyunca Mısır ekonomisi büyük oranda tarıma, tarımın verimliliği de Nil nehrinin taşkınlarına bağlı olduğundan yılın belli dönemlerinde kabaran suyun seviyesinin ölçülmesi ilk çağlardan beri bir zorunluluk haline almıştır. İslâm kaynaklarına göre ilk mikyas, Feyyûm Kanalı'nı açtıran Yûsuf peygamber tarafından Memfis'te yaptırılmıştır (Makrîzî, I, 57). Mısır'ın fethi sırasında (21/642) burada bir mikyasın bulunduğu ve bu tarihten bir buçuk asır sonraya kadar ayakta kaldığı, Amr b. Âs'ın biri Asvan'da, diğeri Dendera'da olmak üzere iki, Muâviye ile Abdülazîz b. Mervân'ın da birer adet mikyas daha yaptırdıkları bilinmektedir. İslâmî döneme ait en uzun süre kullanılan mikyas, Ravza adasının güney ucuna 96 (715) yılında

Kahire'de Nil nehri kıyısındaki Ravza (Roda) adası üzerinde nehir suyunun seviyesini ölçen mikyas (mikyâsü'n-Nil)

Mikyâsü'n-Nîl'in içinden bir görünüş

Süleyman b. Abdülmelik tarafından kurulan ve 247'de (861) Mütevekkil -Alellah'ın emriyle matematikçi Fergânî'ye ihya ettirilen el-Mikyâsü'l-kebîr'dir (Mes'ûdî, I, 334; İbn Ebû Usaybia, s. 287; Makrîzî, I, 58). Tarihî metinlerde 247'den (861) sonra rastlanan atfların tamamı bu mikyasla ilgilidir. Ardından Mısır'ı yönetenler yapının bakım ve onarımına özen göstermişlerdir. Meselâ Tolunoğulları'nın kurucusu Ahmed b. Tolun 266'da (879) bakımı için 1000 dinar tahsis etmiş, Fâtîmî Halifesi Müstansır-Billâh devrinde bazı yerlerinde değişikliğe gidilerek yanına bir mescid inşa edilmiş ve 638'de (1241) etrafını çevreleyen kalın bir duvarla koruma altına alınmıştır. XV. yüzyılın başında ve 872-873 (1467-1468) yıllarında, ayrıca 886 (1481) depreminden sonra Sultan Kayıtbay'ın emriyle esaslı bir şekilde onarılan yapının üzerine Yavuz Sultan Selim 923'te (1517) bir çatı inşa ettirmiştir. Osmanlılar tarafından düzenli biçimde bakımı sürdürülen, 1180 (1766) yılı ile Fransızlar'ın Mısır'ı işgali (1798-1801) sırasında ve daha sonraları tekrar onarılan mikyas halen faal durumdadır.

Suyun sâkin vaziyette tutulup seviyesinin hassas biçimde ölçülebilmesi için nehrin özel olarak hazırlanmış iskalalı bir havuzla irtibatlandırılması esasına dayanan mikyâsü'n-Nîl (Nilometre) ana yapısı itibariyle, ortasında üzeri taksimatlı beyaz mermerden sekizgen bir sütun bulunan etrafı duvarlarla çevrili kare şeklinde bir havuzdan ibarettir. Girişe kuzeybatı köşesinden dört basamakla çıkılmakta ve duvarları dolaşan ortalama 96 cm. genişliğindeki bir merdivenle tabana kadar inilmektedir. 1,20 m. yüksekliğindeki bir kaide üzerine oturan sütun 8,646 m. yüksekliğinde olup korent tarzı bir başlıkla duvardan duvara uzanan bir kirişi taşı-

maktadır. Sütunun üzerindeki taksimat 16 zirâa (bir zirâ yaklaşık 54,05 cm.) ve üstteki 10 zirân her biri 24'e bölünmüştür; 24 alt bölüm kendi arasında altışarlı dört grup halindedir ve cetvelin en üstünde "on yedi" (seb'a aşer) yazmaktadır. Nil ile havuzun irtibatı farklı seviyelerdeki üç ayrı dehlizle sağlanmıştır. Bunlardan en alçak olanı havuzun taban seviyesinde ve güney duvarında, ikincisi doğu duvarında ve 3 zirâ, üçüncüsü yine doğu duvarında ve 8,5 zirâ, yani tabandan 5,25 m., sütunun dibinden itibaren 4,59 m. yüksekliktedir. Mikyasın üzerinde Nil'e bakan bir aslan heykeli bulunmakta ve seviye 16 zirâa ulaştığında ağızdan su akmaktadır. Bunun sebebi sulama için en uygun seviyenin genelde 16 zirâ olmasıdır. Aslanın karşısındaki duvarın üst tarafında, "Kuru yerlere su gönderip onunla hayvanların ve kendilerinin yedikleri ekinleri çıkardığımızı görmezler mi?" meâlindeki Secde sûresinin 27. âyeti ve onun altında Halife Mütevekkil-Alellah ile Ahmed b. Muhammed el-Hâsib'in (Fergânî) adları ve 247 (861) tarihi yer almaktadır. Ayrıca diğer duvarlara 17 zirâ seviyesinden itibaren su ile ilgili âyet (İbrâhîm 14/37; el-Hac 22/5, 63; eş-Şûrâ 42/28; Kâf 50/9) ve kirişin üzerine Âyetü'l-kürsî yazılmıştır. Giriş kapısının bir tarafında İsrâ sûresinin 82 ve diğer tarafında Kehf sûresinin 39. âyetleri yer almaktadır.

Ölçüm fonksiyonunun yanında yapı tekniği ve tezyinatı itibariyle bir sanat eseri niteliğine sahip bulunan mikyas, yapılan bütün onarımlardan sonra da Halife Mütevekkil-Alellah dönemindeki ana özelliklerini korumaktadır. Napolyon'un Mısır'ı işgali sırasında tesisi ayrıntılı biçimde inceleyen Fransız ilim adamları her ne kadar sütunun 247'de (861) dikilenden farklı olduğu sonucuna varmışlarsa da 15, 16 ve 17. zirâları gösteren yazıların küffî oluşu bu tesbite gölge düşürmektedir; çünkü küffî hat XI. yüzyıldan sonra nâdiren kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (Abdülhamîd), I, 334; İbn Ebû Usaybia, *Üyünü'l-enbâ*, s. 287; Makrîzî, *el-Hıta*, I, 57, 58, 61; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, I, 35-36; W. Popper, "The Cairo Nilometer", *Semitic Philology*, California 1951, XII, 27, 28; K. A. C. Creswell, *A Short Account of Early Muslim Architecture*, Middlesex 1958, s. 292-296, lv. 60; J. Ruska, "Mikyâs", *IA*, VIII, 311; a.mlf. - [D. R. Hill], "Mikyâs", *El²* (İng.), VII, 39-40; J. H. Kramers, "Nil", *IA*, IX, 280-281; a.mlf., "al-Nîl", *El²* (İng.), VIII, 41; "Irrigation", *EAm.*, XV, 394; "Nilometer", a.e., XX, 354.

MAHMUT KAYA

MİL

Bir uzunluk ölçüsü.

Kelimenin aslı Latince "bin" anlamındaki mille olup (Grekçe milion) Roma ordusunun -her iki ayakla birer tane olmak üzere- 1000 çift adımda yürüdüğü mesafeyi ifade etmek için kullanılmış, Roma İmparatorluğu'nun nüfuzu altındaki bölgelere de geçmiştir. Latin alfabesindeki "M" harfinin değeri de 1000'dir. Arap dillerinin, gözün erişebildiği mesafeyi gördükten sonra başka tarafa "meyl" etmesi sebebiyle bu uzaklığa aynı kökten "göz erimi kadar uzunluk" anlamında mîl adı verildiği şeklindeki açıklamaları bir yakıştırılmadan ibaret olmalıdır. Kelime, "açık alandaki bir kimsenin cinsiyetinin veya gidiş istikametinin anlaşılacağı mesafe" şeklinde de tanımlanmıştır. Mesafe belirtmek için birer mil aralıklarla dikilmiş yol işaretlerine de Arapça'da mîl adı verilir. Kelime Farsça'ya ve Türkçe'ye mîl şeklinde geçmiştir. Bu ölçü deniz mili ve kara mili olmak üzere iki çeşittir. Milin üskatları fersah ve berîd, askatları kabsaba, kulaç, adım, arşın, ayak, kabza, parmak, arpa ve katır kuyruğu kıldır. Mil yerine İran'da kûrûh, Hindistan'da kos adı verilen daha uzun ölçü birimleri kullanılırdı. Kûrûh Hindistan'a da taşınmıştır (Wilson, s. 294-295, 297; İbn Battûta, III, 95; Ebû'l-Fazl el-Allâmî, I, 420).

Rivayete göre Hz. Peygamber ulaşım yollarında her üçte bir fersahlık mesafeyi işaretletmiştir; iki nişan (mil) arasındaki uzunluğa dedelerinden Hâşim b. Abdümenâf b. Kusayy'a nisbetle Hâşimî mili adı verildiği söylenirse de (meselâ bk. Ebû'l-Bekâ, s. 862-863) bu isim aslında Hâşimoğulları'na yani Abbâsîler'e nisbet ifade eder. 4000 adım = 6000 peygamber arşını = 12.000 ayak = 144.000 parmak uzunluğunda olduğu belirtilen Hâşimî milinin (İbnü'r-Rif'a, s. 78-79) altısı Emevî milinin beşine denktir. Halife Hişâm döneminde yol işaret taşları arasındaki mesafe 3000 arşındı (Abdülhay el-Kettânî, II, 42).

Fıkıh kitaplarında seferilik için aşılması gereken mesafenin veya teyemmümün cevazı için suyun aranacağı uzaklığın tesbiti çerçevesinde milin diğer ölçü birimleri cinsinden karşılığı tartışılarken mezhepler arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Genelde Hanefîler'e göre mil 3500-4000 arşın, bazı Mâlikîler'e göre 2000, İbn Abdülberrî' izleyen Mâlikîler'e ve onlara uyan müteahhir Şâfiîler'e göre